

המחשב ככלי דידקטי בהוראת יהדות

מאז כניסת המחשב לשימוש נפוץ בשימושים ביתיים ועסקיים, קיים רצון למצוא דרכים לשילובו ככלי בהוראה בכלל, וככלי בהוראת יהדות בפרט. הגישה המקובלת הינה של פיתוח לומדות מחשב המהוות מעין "מורה-ממוחשב" המציג את האינפורמציה, ואף שואל ומתחקר את התלמיד, כדי להביאו להבנת האינפורמציה שהוגשה בפניו וידיעתה. המחשב מעריך את ידיעת התלמיד, ובהתאם, על פי תוכנית מוכנה מראש, מנתב את התלמיד ליחידות חומר הלימוד הבאות, או ליחידות אשר ישלימו לו ידע חסר, חומר אשר לא הובן כראוי וכדו'. לגישה זו יתרונות בתחום ההגשה האינדיבידואלית של חומר הלימוד, אולם ביקורת רבה מועלית כלפיה בעיקר מצד חינוכאים הדוגלים בגישה דידקטית חוקרנית, יצירתית, הרואה בתלמיד לא רק כלי לתוכו יש לצקת חומר נתון, אלא דוקא מצפה לפיתוח מיומנויות חשיבה וניתוח, ולהגעת התלמיד לכדי עצמאות בלמידה.

כלי ממוחשב בעל פוטנציאל רב למימוש מטרות חינוכיות אלו, אשר טרם נוצל ניצול דידקטי בהוראת יהדות, הינו מערכת איחזור המידע הממוחשבת. מערכת זו הינה תוכנת חיפוש בשיטת חיפוש טקסט מלא, המאפשרת איתור מהיר של כל מילה או צירוף מילים במאגרי המידע הטקסטואליים, בהם מתבצע החיפוש. לשם המחשת הרעיון יוצג להלן מערך שיעור – או ליתר דיוק: סדנת למידה פעילה – בה קיים ניצול של מערכת מאגרי מידע ביהדות ככלי דידקטי.

המערכת מכילה מאגרי מידע נרחבים ביהדות, הכוללים את התנ"ך, התלמוד הבבלי, התלמוד הירושלמי, מדרשי אגדה, רמב"ם – היד החזקה, שולחן ערוך, רמב"ן על התורה ועוד. בנוסף לכלל המאגרים הללו קיימת תוכנית חיפוש נוחה ביותר לשימוש, ועם זאת בעלת תיחכום ואפשרויות חיפוש נרחבות.

אנו מציעים להשתמש במחשב אחד בכיתה, בשיטת הלמידה הפעילה, בה התלמידים מקבלים מטלות לימודיות, אותן הם מבצעים בקבוצות עבודה. בסיכום עבודתם, מגיש כל צוות בפני שאר חברי הכיתה את ממצאיו, ויחדיו הם מבצעים השוואה וניתוח מסכם של תוצאות עבודת התלמידים כולם.

לשם הדגמה, נבחר שיעור העוסק בפרשיות קדושים-בהר. בלימוד השוטף נתקלו המורה ותלמידיו בכיטוי "יראת מאלהיך". המורה שאל את תלמידיו מספר שאלות

הנחיה, לשם הכשרת הקרקע ליציאה לחיפוש ההממוחשב ולעיין הקבוצתי במקורות.

שאלתו הראשונה פנתה אל האינטואיציה של התלמידים: כמה פעמים מופיע לדעתכם הביטוי "ויראת מאלהיך" במקרא? התשובות שניתנו היו: "הרבה פעמים", "כך וכך עשרות פעמים" וכדו'. זאת מתוך הצפייה של התלמידים להופעות רבות של ביטוי, העושה רושם של ביטוי בעל משמעות נכבדת, כמלווה מצוות רבות במקרא. שאלה שניה אשר נשאלו התלמידים היתה: "לו הייתי מודיע לכם, כי ביטוי זה יופיע בצמוד לסוג אחד של מצוות – או בצמוד למצוות שבין אדם למקום, או בצמוד למצוות שבין אדם לחבירו – אך לא בשתייהן יחדיו, להיכן הייתם משייכים אותו?" התשובה לה ציפה המורה לא איחרה לבא: ביטוי זה ראוי לו שיופיע בסמוך למצוות שבין אדם למקום – כגון: עבודה זרה, שבת, מאכלות אסורים – אשר בהם וברומיהם ראוי לציין שיש לירא מפני המצווה.

לרגע זה ציפה המורה, וכעת יכול היה להפריך את השערות התלמידים על ידי הדגמה מהירה ובדירה של הנושא על גבי המחשב. המורה ביקש מתלמיד לחפש במחשב את כל מופעי הביטוי "ויראת מאלהיך" בתנ"ך. בין רגע הופיעה התצוגה הבאה על המסך. ניתן להקרין את תצוגת מסך המחשב על גבי הקיר באמצעות מטל עילי רגיל. לחילופין, ניתן לשלוח למדפסת את תוצאות החיפוש, ולחלק מספר עותקים לעיין התלמידים.

1. ויקרא יט, יד – לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני ה'.
2. ויקרא יט, לב – מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה'.
3. ויקרא כה, יז – ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך כי אני ה' אלהיכם.
4. ויקרא כה, לז – אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך.
5. ויקרא כה, מד – לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך.

ההפתעה שהושגה היתה כפולה: ראשית, מספר המופעים המועט; שנית, המצוות בהן מופיע הביטוי. בהנחית המורה גילו התלמידים כי המצוות כולן הינן מצוות שבין אדם לחבירו. כולן עוסקות ביחס הראוי כלפי אדם הזקוק לעזרה. שאלתו הבאה של המורה הביאה לדיון, בו השתתפו התלמידים באופן עירני ויוצרני, כאשר נשאלו מדוע לדעתם יש צורך בהדגשת יראת האלהים דוקא במצוות אלו, ודוקא כלפי אנשים אלו. התלמידים העלו בדיון רעיונות שונים, ודנו בהם. אז הציע המורה, כי יבדקו במקורות שונים כיצד הסבירו חז"ל את הענין.

עתה הגיע השלב החשוב, והוא שלב הלמידה הפעילה. התלמידים, אשר חולקו לקבוצות עבודה, החלו בחיפוש אחר הביטוי "ויראת מאלהיך" בתלמוד הבבלי.

בחיפוש ראשוני נמצא כי בבבלי מופיע הביטוי תשע פעמים כך (בשלב זה מציג המחשב שתי שורות סביב המילים המבוקשות):

1. קידושין ל.ב.ב. – שלא ראהו ת"ל תקום ויראת, דבר המסור ללב נאמר בו (ויקרא יט) ויראת מאלהיך. רבי שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת. איסי בן יהודה אומר מפני שיבה
2. קידושין לג.ב. – ירא מלפני האלהים, מורא זו אינו יודע מהו כשהוא אומר (ויקרא יט) ויראת מאלהיך, הרי מורא זו קימה. ואימא מוראת רבית ומוראת משקלות ר' אלעזר פני פני גמר. איבעיא להו בנו
3. בבא מציעא נח.ב. – שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו (ויקרא כה) ויראת מאלהיך
4. בבא מציעא נח.ב. – בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו (ויקרא כה) ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך. ורבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אמר
5. בבא מציעא נח.ב. – ממון, שזה נאמר בו (ויקרא כה) ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך. ורבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להישבון, וזה לא ניתן
6. בבא מציעא ס.א.ב. – בר אהבה אמר אמר קרא (ויקרא כ"ה) אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך למורא ניתן ולא להשבון. רבא אמר מגופיה דקרא שמיע ליה (יחזקאל י"ח) מות יומת דמיו בו יהיה הוקשו
7. בבא מציעא ע.א.א. – בו גר ותושב וחי עמך אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך. ורמינהי לויין מהן ומלוין אותן ברבית. וכן בגר תושב אמר רב נחמן בר יצחק מי כתיב אל תקח מאתם
8. בבא מציעא ע.ה.ב. – (שמות כ"ב) לא תשימון עליו נשך, ומשום ויקרא י"ט) ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלהיך אני ה'. גמרא. תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר מנין לנושה בחבירו מנה, ואינו רגיל
9. תמורה ו.ב. – לחיים ניתן ולא להישבון. רב אחא בר אדא אמר מהכא (ויקרא כ"ה) ויראת מאלהיך אני ה' למורא נתתיו ולא להישבון. רבא אמר מהכא (יחזקאל י"ח) התועבות האל עשה

מקורות אלו חולקו בין קבוצות העבודה כאשר כל קבוצה קיבלה מיידית פלט מודפס של אחד המקורות. זאת לאחר ניפוי המקורות הכפולים. בהם מופיע הביטוי מספר פעמים באותו מקור, ומקורות בהם אין הביטוי מופיע בהקשר לנושא הנלמד. המחשב איפשר לתלמידים להגיע ללימוד מקורות היהדות מתוך גישה חוקרנית. המחשב לא ביצע עבורם את פעולת הלימוד. העיון וההשוואה, אלא חסך רק את הפעולה הטכנית של איתור המקורות העוסקים בנושא הנלמד, והותר לתלמידים

את פעולות החשיבה בלבד. מעתה ניתנת הדרך לתלמידים ללמוד גם בהעמקה וגם בהיקף, בבחינת "ואיך ויל גמור". עוד למדו התלמידים כי דברי תורה העניים במקום אחד – עשירים במקום אחר, וכי יש דרכים חדשניות להסתייע בטכנולוגיה המודרנית ופירות המדע ללימוד תורת ה' ומסורת ישראל סבא.